

Hofstede'nin Kültür Sınıflaması Bağlamında Okul Kültürünün Özdeyişler Üzerinden İncelenmesi*

Yılmaz TONBUL**

Özden ÖLMEZ CEYLAN***

Atf için:

Tonbul, Y. ve Ölmez Ceylan, Ö. (2021). Hofstede'nin kültür sınıflaması bağlamında okul kültürünün özdeyişler üzerinden incelenmesi. *Journal of Qualitative Research in Education*, 26, 104-125. doi: 10.14689/enad.26.5

Öz: Bir toplumun temel değerlerinin oluşmasında ve gelişmişliğinin temelinde kültür önemli bir rol oynamaktadır. Okulların kültürlenme aracı olduğu düşünüldüğünde okul kültürünün anlaşılması ve geliştirilmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan çalışmada okul koridorlarında yer alan özdeyişlerin Hofstede'nin kültür sınıflandırmasındaki yerinin belirlenmesi ve okullarda kullanılması için özdeyiş öneri paketinin hazırlanması amaçlanmıştır. Araştırmada 80 okuldan elde edilen 87 özdeyiş önce betimsel analiz ile Hofstede'nin sınıflandırmasına göre gruplandırılmış, ardından içerik analizi yapılarak bu özdeyişlerin yoğunlaştığı temalara ulaşılmıştır. Özdeyişlerle en çok *uzun dönemli uyum* üzerine, en az *geniş güç* aralığı ve *belirsizlikten kaçınma* boyutlarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Özdeyişler tematik olarak incelendiğinde "*eğitim, öğretmenler, okuma alışkanlığı, çalışkan olmak, vatan sevgisi, bilim*" temalarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunlara *sevgi, barış, yardımseverlik, iş birliği* vb. temalar eklenebilir. Ayrıca özdeyişler tüm dünyada ve yerelde lider olan sanatçı, bilim insanı, düşünür, yazarlar arasından seçilerek çeşitlendirilebilir. Benzer araştırmalar farklı şehirlerde de yapılarak karşılaştırma yapılabilir. Ek olarak, okullarda yönetici ile öğretmenlerin görüşlerinin alındığı bir çalışma yapılması öneriler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hofstede kültür sınıflaması, okul kültürü, özdeyiş

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:14.05.2020

Düzeltilme Tarihi: 05.10.2020

Kabul Tarihi:18.10.2020

© 2021 ANI Yayıncılık. Tüm hakları saklıdır.

* Bu makaledeki veriler 12. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi'nde (11-13 Mayıs 2017) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Ege Üniversitesi, Türkiye e-posta: yilmaztonbul@gmail.com

*** Sorumlu Yazar/Correspondence: Dr, MEB, Türkiye, e-posta: olmezozen@gmail.com

Giriş

Kültür, toplumların temel öğelerinden biridir. Her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır ve bu kültürü oluşturan çeşitlilikler o toplumun zenginliği olarak düşünülebilir. Bu zenginliği oluşturanlar ise o topluma ait değerler, gelenek ve görenekler, inançlar, normlar, simgeler, törenler, dil ve benzeri öğelerdir. Bu öğelerden hareketle toplumların kültürel zenginliklerini anlamaya yönelik hem Türkiye’de hem de dünyada birçok araştırma (Adler, 1983; Hofstede 1980; 1993; 2001; 2011; Sargut, 2001; Schein, 1993; Schwartz, 1994; Trompenaars, 1993) yapılmıştır. Bu araştırmalarda kültürler arası benzerlikler ile farklılıkların neler olduğu üzerinde durulmuştur. Örgüt kültürüne yönelik bu ilginin temelinde, örgütsel etkililikte ve örgütsel değişimde (Deal ve Kennedy, 1982; Hofstede, 1991; Schein, 1992) örgüt kültürünün öneminin fark edilmiş olmasının yattığı söylenebilir. Kültür alanında, kültürel farklılıkları ve benzerlikleri belirlemek amacıyla yapılan kapsamlı araştırmalar arasında Hofstede’nin dünya çapında belirli aralıklarla güncellediği çalışmaları yer almaktadır (Hofstede 1980; 1991; 1993; 2001; 2011; 2018). Hofstede’nin kültürler arası çalışmaları, alanyazında en yaygın kullanılanı ve kabul görüleni olması açısından önem taşımaktadır. Hofstede (2011) kültür boyutlarını öncelikle güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireysellik/toplumculuk, dişillik/erillik olmak üzere dörde ayırmış, daha sonra kısa dönemli /uzun dönemli uyum ve hazcılık/kendini kısıtlayıcılık boyutlarını eklemiştir. Hofstede (2011), bu boyutları aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

Güç mesafesi boyutu *dar* ve *geniş* olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Dar güç mesafesi demokratik ve eşitlikçi toplumlarda görülürken, geniş güç mesafesi hiyerarşi ve otoritenin hâkim olduğu toplumlarda görülmektedir. *Belirsizlikten kaçınma* boyutu, toplumun bilinmeyene karşı korku ve tedirginliğinin *kuvvetli* ya da *zayıf* olmasıyla ilgilidir. Belirsizlikten kaçınmanın kuvvetli olduğu toplumlarda açık ve net kurallar beklentisi varken, kaçınmanın zayıf olduğu toplumlarda esnek kurallar rahatsız edici görülmez. *Bireysellik ve toplumculuk* boyutu, bireylerin kendilerini nasıl tanımladıkları ile ilgilidir. Bireyselci toplumlarda birey tek başına değerli ve kendi çıkarlarının daha önemli olduğunu düşünürken, toplumcu bakış açısına sahip kültürlerde bireyler kendilerini bir topluluğun parçası olarak görür ve ait hissettiği toplumun çıkarlarını ön planda tutarlar. *Dişillik ve erillik* boyutunda, toplumların cinsiyet değişkenine göre nasıl bir dağılım gösterdikleri üzerinde durulmaktadır. Eril kültüre sahip toplumların kültürlerinde hırs ve güç hâkimken, dişil kültüre sahip toplumlarda kişiler arası uyum ve anlaşma önemlidir. *Kısa ve uzun dönemli uyum* boyutunda ise geçmiş ve gelecekle ilgili değerler arasındaki fark üzerinde durulur. Kısa dönemli uyum geçmişe bağlılık, geleneğe saygı vb. biçimde değerlendirilirken, uzun dönemli uyum geleceğe yönelik davranışlara değer vermektedir. *Hazcılık ve kendini kısıtlayıcılık* ise Hofstede’nin eklediği son boyuttur. Bu boyut insanların kendi arzu ve isteklerini nasıl kontrol ettikleriyle ilgilidir. *Hazcılık* mutluluk odaklı yaşamı ifade ederken, *kendini kısıtlayıcılık* insanların arzu ve dürtülerini kısıtladıkları bir kültürü ifade etmektedir.

Tüm bu kültür boyutlarını belirlerken Hofstede de çeşitli göstergelerden yararlanmıştır. Değerler, normlar, inançlar vb. göstergeler kültürlerin adlandırılmasında rol

oynamaktadır. Kuşkusuz bu göstergelerin kuşaklar arası aktarımı dil ile gerçekleşmektedir. Bu noktada kültürel yapının temelini oluşturan en önemli unsurun dil olduğu kabul edilmektedir (Aksan, 2007; Ergin, 2007; Kaplan, 2005; Okuyan, 2012; Özbay, 2008). Toplumla birey arasında kültür iletişimini sağlayan bir köprü olarak nitelendirilen dil (Özbay ve Tayşi, 2011), toplumun kültür birikimini ve kültür dokusunu aktaran en etkili araç olarak görülmektedir (Sever, 2004). Elbette dilin, dolayısıyla kültürün aktarımı ailede başlar ancak eğitimin kültür aktarımının temel aracı olduğu (Akyüz, 2016), okulların bu anlamda öneminin büyük olduğu yadsınamaz. Okulların, toplumun kültürlenme sürecinin temel parçası olduğu düşünüldüğünde ders programları ve ders kitapları öne çıkmaktadır. Okullarda kültürel aktarımın ders programları ve ders kitaplarıyla gerçekleştirildiğine ilişkin yapılan araştırmalarda (Güfta ve Kan, 2011; Güven, 2013; Melanlıoğlu, 2008; Okuyan, 2012; Okur, 2013; Uludoğan, 2008) bu araçların yetersizliğine vurgu yapılmakta ve çeşitlilik ihtiyacı üzerinde durulmaktadır. Ancak okullardaki kültürlenme süreci sadece derslerle sınırlı değildir. Okul koridorlarına asılan yazılar, görseller, afişler, özdeyişler gibi birçok öge kültürel aktarım aracı olarak görülebilir ve bu bağlamda yapılan araştırmalar (Tonbul ve Güngör, 2017; Tonbul ve Angay, 2017), artifaktların (tablolar, heykeller, büstler, ödül köşeleri, özlü sözler vb.) kültürel aktarımdaki önemini ortaya koymaktadır. Simgesel etkileşim kuramı da bu noktada bireylerin etkileşimde bulundukları ortamların, durumların anlamlarına vurgu yapmaktadır. Kuram, ortamda bulunan bir uyarıcının insan davranışları üzerindeki etkisinin simgesel anlamlandırmalar aracılığıyla biçimlenebileceğini (Altınkurt ve Türkkas Anasız, 2018) ve bu bağlamda okullardaki fiziksel öğelerin simgesel etkileşim kuramıyla çözümlenip anlamlandırılabilirliğini ortaya koymaktadır. Udo (2002) ve Veznedaroğlu'nun (2007) araştırma bulguları; eğitimin uzak, genel ve özel hedeflerinin gerçekleştirilmesinde sınıf dışı ortamlarda neler sergilendiğinin (tablolar, büstler, seçilmiş yazılar, özlü sözler vb.) öğrenciler üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Deal ve Peterson (1990), okullardaki görsellerin öğrencilere 'neyin önemli ve değerli olduğu' konusunda farkındalık oluşturduğunu ifade etmektedir. Bollman ve Deal (2008) dört çerçeve kuramında, sembolik çerçeve boyutunun örgütsel davranışları analiz etmedeki önemini vurgulamışlardır. Yine Deal'e (1985) göre okul kültürünün sembolik boyutu, örgütsel değişimi sağlamada önemli rol oynamaktadır. Araştırma sonuçlarının da ortaya koyduğu gibi okul kültürünün sembolik boyutunu oluşturan tüm öğeler (resimler, büstler, mobilyalar, atasözleri, özdeyişler), örgütsel davranış bağlamında hem çalışanlar hem de öğrenciler üzerinde etkili olmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı bu noktada okullarda çeşitli artifaktların kullanımına ilişkin yasal düzenlemeler yapmıştır. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin (Resmî Gazete, 2014) 88. Maddesi'nde Atatürk'ün eğitim ve diğer konularla ilgili düşüncelerini açıklayan sözlerine ve Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin (Resmî Gazete, 2017) 96. Maddesi'nde, okulların koridor, salon ve diğer uygun mekânlarında özlü sözlerle; okulun özelliğine göre eğitici ve sanat değeri olan resimlerle dünyaca ünlü bilim, sanat, spor insanlarının söz ve resimlerine yer verilebileceği belirtilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı yönetmeliklerde yer alan bu maddelerle, kültürlenme sürecinin sadece ders programlarına sıkıştırılamaması

gerekliliğinin önünü açmakla birlikte, bununla ilgili belirli bir uygulama önerisine yer vermemiştir. Bu noktada okul koridorlarına asılacak sözlerin, belirli bir sistematik içerisinde özenle seçilmesinin ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. Özellikle de merkezi anlayışa göre hazırlanan ders programları ve ders kitaplarından farklı olarak okulun öğretmenleri ya da yöneticilerinin, öğrencilerde görmek istedikleri kültürel değerleri ifade etmeleri ve okul kültürünü yansıtmaları açısından özdeyişler, kültürel araştırmalar için önemli ipuçlarını barındırmaktadır.

Özdeyişler ve kültür ilişkisi üzerinden alanyazın incelendiğinde ders kitapları dışında, okulun fiziki ortamında kullanılan özdeyişlerin kültürel işlevine yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Özdeyişlerle ilgili araştırmaların daha çok bu sözlerin ders kitaplarındaki kullanımı ve kültürel işlevi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Güfta ve Kan (2011), ders kitaplarını dil ve kültür öğeleri açısından inceledikleri araştırmalarında kültür aktarım aracı olan özdeyişlerin yeterince kullanılmadığını ve ders kitaplarında bu tür sözlerle yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Uludoğan (2008), Türkçe ders kitaplarındaki düz yazı metinlerine ilişkin yaptığı araştırmasında ders kitaplarında özdeyişlerin yetersizliğini vurgulamış ve daha çok kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Melanlıoğlu (2008), araştırmasında sınıf seviyesine uygun özdeyiş vb. gibi kültür öğelerinin tespit edilip belirli bir sistem içerisinde verilmesi gerektiğini bir öneri olarak dile getirmiştir. Güven (2013), kültürel öğelerin aktarımının temel materyali olan ders kitaplarında özdeyişlere yeterli oranda yer verilmediğini ve bu eksikliğin giderilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda araştırmanın okul kültürünün incelemesinde okul koridorlarında sergilenen özdeyişleri ele alması, Hofstede'nin kültür sınıflaması üzerinden özdeyişlerin analiz edilmesi noktasında, alanyazına özgün bir katkıda bulunacağı ve okulun sembolik boyutuna yönelik sistemli öneriler getirmesi açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın Hofstede'nin kültür boyutları üzerinden getirilen önerilerle, öğrencilerin değişen dünyaya ayak uydurabilmek için gereken yetkinliklere ilişkin farkındalık kazanmaları, kültürün farklı boyutları penceresinden geçmişle bugünü ve bugünle yarını ilişkilendirebilmek için ders dışı uyarılarla karşılaşabilmelerine katkıda bulunacağı söylenebilir.

Kültürün, bireylerin değer ve tutumlarının şekillenmesinde önemli olduğu düşünüldüğünde, bireylerin eğitim yaşamları boyunca karşılaştıkları özdeyişlerin onların kültürlerinin şekillenmesinde büyük rol oynadığı ve bu özdeyişlerin kültürel açıdan neyin önemli olduğuna ilişkin ipuçları verebileceği düşünülmektedir. Okul kültürünün bu boyutu dikkate alınarak araştırma, okullarda özdeyişlerin rastgele seçimler yerine sistemli biçimde; pedagojik uygunluk gözetilerek MEB'in temel ilke, amaç ve değerleriyle eş güdümlü olacak şekilde kullanılması yönünde öneriler sunmak amacıyla (1) "İzmir'deki okullarda kullanılan özdeyişler Hofstede'nin kültür boyutlarında nasıl bir yer bulmaktadır ve (2) hangi temalar üzerinde yoğunlaşmaktadır?" sorularının temelinde şekillendirilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yöntemine göre sürdürülen çalışmada belirli bir grubun kültürünü tanımlama ve yorumlamaya (Yıldırım ve Şimşek, 2008) yönelik olan kültür analizi deseni kullanılmıştır. Kültür araştırmaları belirli bir toplumun, grubun, kurumun, ortamın veya durumun bütünsel bir resmini elde etmek amacıyla kullanılmaktadır (Fraenkel, Wallen ve Hyud, 2012). Kültüre özgü yazılı ve sözlü dil, araştırmaların odaklanabileceği alanlar olarak görülmektedir (Hancock, Ockleford, Windridge, 2009). Okulun, toplumun bir parçası ve kendi içinde kültürel bir anlam taşıması; özdeyişlerin de bu kültürü yansıtan göstergeler olması noktasında okulların kültür analizine uygun bir yapıda olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Çalışma Grubu ve Materyali

Okulların belirlenmesinde kolay ulaşılabilir örnekleme kullanılmıştır. Ege Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Bilim Dalında lisansüstü eğitim yapmış öğretmen ve eğitim yöneticilerden okullarındaki özdeyişlerin neler olduğu istenmiştir. Böylece İzmir'in değişik bölge ve seviyelerindeki çok sayıda okula ve bu okullarda asılı olan özdeyişlere ulaşılmıştır. Veri toplanan okullardan 35'i ilkokul, 33'ü ortaokul, 12 tanesi lisedir. Bu okullardan toplam 118 özdeyiş toplanmış, elde edilen özdeyişler incelendikten sonra tekrar edenler ayıklanarak 87 tanesi betimsel analizde veri seti olarak kullanılmıştır. Özdeyişlerin yoğunlaştığı temalar belirlenirken toplam özdeyiş sayısı üzerinden içerik analizi yapılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlilik

Geçerlik için çok sayıda ve çeşitlilikte okuldan veri toplanmış, çözümlemede meslektaş teyidine gidilmiştir. Araştırmacıların; okul kültürü, okulun görsel unsurlar üzerinden analizi konularında çalışmaları bulunmaktadır. Araştırmacıardan birisi ayrıca Türkçe öğretmenidir. Hofstede'nin kültür boyutları sınıflaması, örgüt kültürünü betimlemeye uygundur. Okullarda asılı özdeyişler, okul kültürünün bir bileşenidir.

Güvenirliliği artırma amacıyla alanyazında; uzman görüşü alma, doğrudan alıntılara yer verme, çeşitleme yoluna gitme, birden fazla araştırmacıyı dahil etme ile araştırmanın güvenirliliğinin artırılabilceği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada bağımsız olarak yapılan analiz sonuçları karşılaştırılmış ve daha önce Hofstede üzerine çalışmalar yapmış bir araştırmacıdan uzman görüşü alınmıştır. Böylece alanyazında belirtildiği üzere (Glesne ve Peshkin, 1992; Shenton, 2004; Yıldırım ve Şimşek, 2008) araştırmanın güvenirliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Sürecin ayrıntılı raporlaştırılması yoluna gidilmiş, verilerin yüzdelik dağılımlarına da yer verilmiştir. Dış güvenirliliği artırmak için talep edilmesi durumunda verilmesi ya da gelecekte başka bir

araştırmada karşılaştırmaların yapılması amacı ile araştırmanın ham verileri saklanmıştır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada veriler doküman inceleme tekniği ile incelenmiştir. Öncelikle Hofstede'nin kültür çalışmaları (Hofstede; 1980; 1991; 1993; 2001; 2011; 2018) baz alınarak araştırmacılar tarafından boyutlara göre göstergeler belirlenmiştir. Bu göstergeler üzerinden betimsel analiz yapılarak özdeyişler boyutlara göre sınıflandırılmıştır. Ardından özdeyişlerin yoğunlaştığı temaların ortaya çıkarılması için toplanan tüm özdeyişler içerik analizine tabi tutulmuştur.

Öneri paketi hazırlamak için elde edilen bulgular ışığında Oktürk'ün (2006) farklı kültürlerle ait özdeyişleri derlediği "Konuşma Sanatı ve Özdeyişler Antolojisi" nde ve internet ortamında kullanılan edebiyat sitelerinde yer alan özdeyişlere ulaşılmıştır. İnternet sitelerinde yer alan özdeyişlerin doğruluğu farklı sitelerden ve kaynaklardan teyit edilmiştir. Okullarda kullanılmak üzere tüm bu kaynaklarda yer alan özdeyişlerden bir öneri paketi oluşturulmuştur. Tablo 1'de araştırmanın analiz sürecine ilişkin örnek olarak Hofstede'nin kültür sınıflamasındaki boyutları açıklayan göstergeler anahtar sözcükler halinde verilmiştir.

Tablo 1.

Hofstede'nin Kültür Sınıflamasındaki Boyutları Açıklayan Göstergeler

Dar Güç Alanı	Geniş Güç Alanı
- Otorite figürleri ile bireyin kendi konumunu sadece iş bölümü farklılığı kapsamında değerlendirmesi, putlaştırmama - Otoritelerle eşitliğe, denklige dayalı demokratik bir ilişki anlayışı - Karar süreçlerine katılma, etkin ve etkili olma beklentisi - Siyasal uygulamaları ve bunların dayandığı yasaları ve paradigmaları eleştirme; hesap verilebilirliği benimseme, sorgulama ve haksızlıklar karşısında direnme ve kendini ifade etme hakkı anlayışında ısrarlı olma; - Gücün kaynağını uzmanlığın yanı sıra, hak ve özgürlükler temelinde değerlendirme, gücün geçici olduğunu kabullenme	- Otorite figürlerini (devlet başkanları, yerel yöneticiler) yüceltme, kutsallaştırma - Davranışları yönlendirmede emredici, itaat bekleyen bir üslup - Ast üst ilişkisinin kesin kurallara bağlanması, statü göstergelerinin vurgulanması, sınırlandırılması - Güçlü olanın haklılığı temelinde yaklaşım; eleştirmeme, sorgulamama, kabullenme. - Gücün kaynağını makama tanınan yetkide görme, makam ve unvanlara aşırı saygı
Belirsizlikten Kaçınma/Zayıf	Belirsizlikten Kaçınma/Kuvvetli
- Esnek kurallar ve ilkeler - Olayları, gelişmeleri çok boyutlu değerlendirme - Değişimi, fırsat olarak görme, değişime, yenileşmeye açıklık - Mesleki kariyer, yükselme olanakları, farklı ve zorlayıcı işler	- Kuralcı, çalışma alışkanlıklarına, ortama ve düzene bağlılık yüksek - Gelişmelere uyumda ve değişim girişimlerinin başarısında, temel gereksinimlerin karşılanma durumuna ilişkin algı belirleyici - Güvenlik, iş güvencesi ve istikrar önemli

tatmini artırıyor	• Öngörülebilir uzun vadeli gelecek beklentisi, belirsizliklerde yüksek kaygı-stres düzeyi, açıklama ve rahatlama beklentisi yüksek
Bireysellik	Toplumculuk
- Diploma statü aracı - Başarı bireysel çaba ürünü ve çabanın bireysel getirileri önemli - Özerklik, girişimcilik vurgusu - Bireysel hak ve özgürlükler - Birey olma kimliği, toplum ya da gruplar üzerinden tanımlama - Özel hayatın kutsallığı, dokunulmazlığı	- Diploma ekonomik değer - Başarı takım işi, biz duygusu önemli, toplumsal getirileri önemli. - Sembolleşmiş birilerine ilişkin ritüelleri sürdürme - Toplumsal çıkarlarını gözetmeye yönelik vurgu (kendini toplum için feda etme) - Toplumsal kimlik belirleyici: aile, hemşehrilik, etnik, ideolojik, inançsal vb.
Dişillik	Erillik
- Samimi, sıcak, içten, tevazu - Anlayışlı dayanışma, merhamet - Çatışmadan kaçınma uzlaşma, uyum sağduyu - Kucaklayıcı olma, sahiplenme	- Rasyonel - Başarı, rekabet, hırs, kariyer odaklı - Koruma, güvenlik - Kararlılık, yüksek hedefler ve beklentiler geliştirme - Girişimcilik, maddi ödül
Uzun Dönemli Uyum	Kısa Dönemli Uyum
- Geleneğe, geçmişe saygı, bağlılık - Toplumsal onayını almaya yönelik olma - Kurallara uygun yaşama, sapmama - Değişime dirençli - İçinde bulunduğu toplumun değer yargılarına bağlılık	- Gelecek vurgusu, değişimi doğallığı - Ödüle yönelik olma - Azim, tutumluluk, kararlılık - hesapverilebilirlik - Sonuç odaklılık - Evrensel ahlak ilkeleri
Hazcılık	Kendini Kısıtlayıcılık
- Mutluluk odaklı - Zevk ve keyif üzerine kurulu - İstek ve içgüdüleri daha az kısıtlama - Yaşam kalitesini önemseme - Yaşam biçimine yönelik esnek, katı olmayan kurallar - Serbest zaman etkinlikleri - Bireysel özgürlüklere vurgu	- Diğerlerinin mutluluğu için vazgeçme, azla yetinme, kanaat etme - Bireysel istekleri ve gereksinimleri öne çıkarmama - Yaşam biçimine yönelik katı kurallar, ilkeler - Kişisel zaman önemli değil, hobiler ertelenebilir - Olumlu duygular daha az

Tablo 2’de veri setindeki özdeyişlerin göstergeler/anahtar sözcükler temelinde gruplandırılması ve okullarda kullanılmak üzere Hofstede’nin bireysellik ve toplumculuk boyutuna ilişkin oluşturulan önerilerden örnekler yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere, çalışmada öncelikle bireysellik ve toplumculuk boyutlarını ifade eden anahtar sözcükler oluşturulmuştur. Okullardan elde edilen özdeyişler bu anahtar sözcükler bağlamında değerlendirilmiş ve boyutu ifade eden sözler gruplanmıştır. Ardından ulaşılan okullarda kullanılmayan ancak boyuta uygun olduğu düşünülen özdeyişler çeşitli kaynaklardan derlenerek öneri paketine alınmıştır.

Tablo 2.

Hofstede’nin Sınıflamasındaki Bireysel ve Toplumsal Boyuta İlişkin Örnek Bir İnceleme ve Öneriler

Boyutlar	Anahtar sözcükler	Okullardan özdeyişler	Araştırmacıların ek özdeyiş önerileri
Bireysellik (%8)	- Bireysel hak ve özgürlükler - Bireysel kimlik - Girişimcilik, bağımsızlık ve özerklik vurgusu	- Düşünmek zor bir sanattır. Bu sebeple çoğunluk sürüyü takip eder. (Carl Gustav Jung) - Eğitimde feda edilecek fert yoktur. (M. Kemal Atatürk)	- Özgürlüğünden vazgeçen kimse, insanlıktan, hak ve görevlerinden vazgeçmiş demektir. (Jean J. Rousseau) - Gereğine inandığınız bir şeyi hemen yapınız. Başkaları ne derlerse desinler, aldırış etmeyiniz. Kazanırsınız. (Atatürk) vb.
Toplumsallık (%12,6)	- Başarı takım işi - Biz duygusu, toplumsal getiriler - Toplumsal çıkarlarını gözetmeye yönelik vurgu (kendini toplum için feda etme) - Toplumsal kimlik belirleyici: aile, hemşehrilik, etnik, ideolojik, inançsal vb	- Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmenden, eğiticiden yoksun bir millet henüz millet adını almak kabiliyetini kazanmamıştır. Ona basit bir kitle denir, millet denmez. Bir kitle millet olabilmek için mutlaka eğiticilere, öğretmenlere muhtaçtır. (M. Kemal Atatürk) - Okul genç beyinlere insanlığa hürmeti, millet ve memleket sevgisini, şerefi, bağımsızlığı öğretir. (M. Kemal Atatürk) - Ekmekten sonra eğitim, bir milletin en büyük ihtiyacıdır. (Paul Richer)	- Kendiniz için değil, bağlı olduğunuz ulus için elbirliği ile çalışınız. Çalışmaların en yükseği budur. (Atatürk) - Aile, her türlü iyilik ve kötülüklerin öğretildiği bir okuldur. (Wilhelm Stekel) vb.

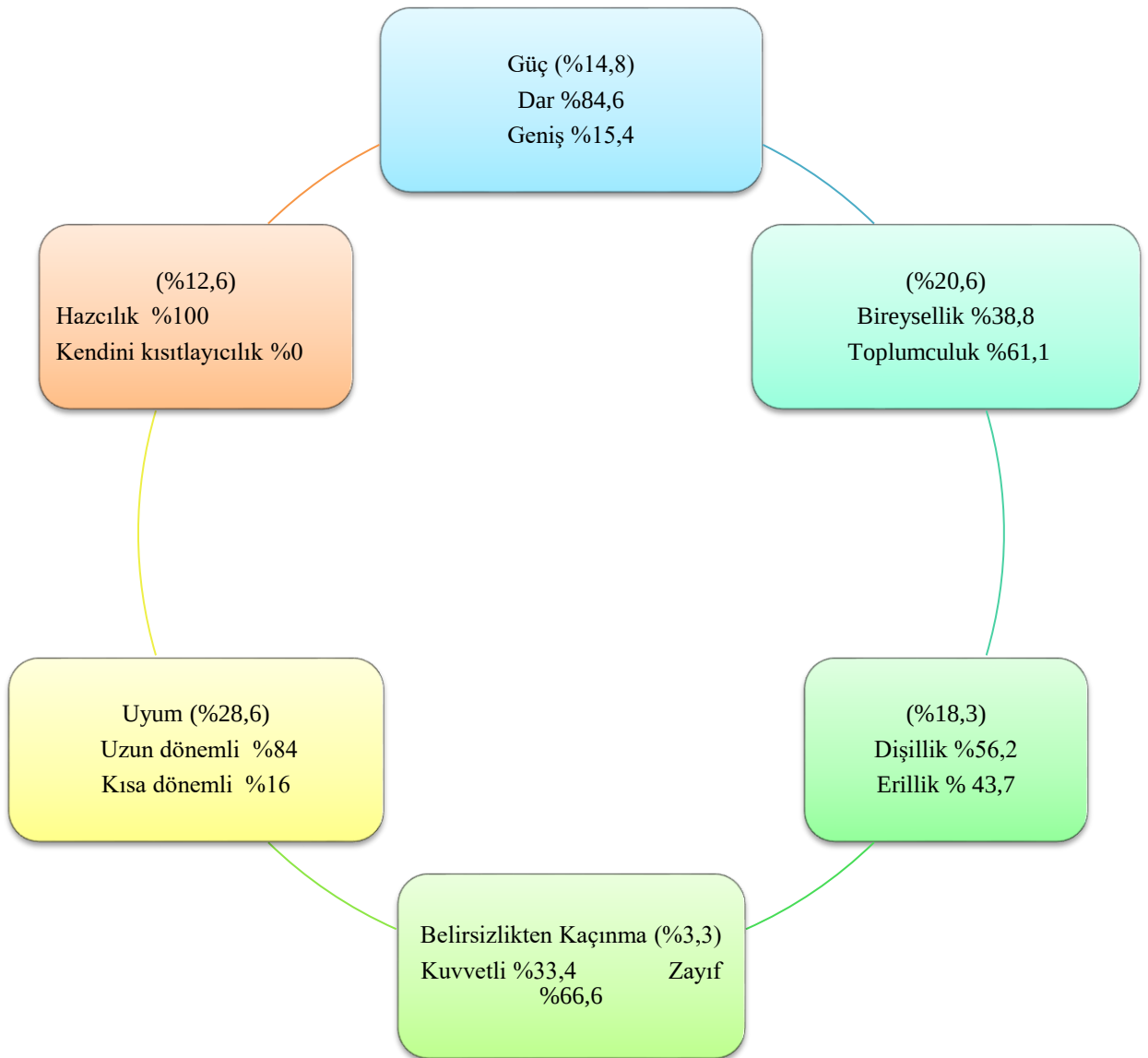
Bulgular

Veri setine alınan 87 özdeyişin Hofstede’nin kültür sınıflamasındaki boyutlarına göre frekanslar ve yüzdelik dağılımlar incelendiğinde Şekil 1’de görüldüğü üzere en çok uzun dönemli uyum üzerine söylenen sözler olduğu; ardından dişil, toplumsal ve hazcılık boyutlarının geldiği ve en az geniş güç aralığı ve belirsizlikten kaçınma

boyutlarına vurgu yapıldığı; kendini kısıtlayıcılık boyutuna ilişkin vurgulara rastlanmadığı görülmektedir.

Şekil 1.

Özdeyişlerin Hofstede'nin Kültür Sınıflamasındaki Boyutlara Göre Yüzdelik Dağılımı

Özdeyişlerin boyutlar bazında hangi kavramlara vurgu yaptığını ve hangi temalar üzerinde yoğunlaştığını anlamak amacıyla özdeyişlerin boyutlara göre dağılımı aşağıda ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Güç (Dar/Geniş) Boyutuna İlişkin Bulgular

Tablo 3.

Okullarda Sergilenen Özdeyişlerden Güç (Dar/Geniş) Boyutuna İlişkin Örnekler

Kültür Boyutu	Okullardan Özdeyişler	Anahtar Sözcükler
Güç		
Dar %84,6	- Haksızlığa sapıp çoğu insanın seninle beraber olmasını sağlamaktansa adaletle davranıp tek başına kalmak daha iyidir. (Halide Edip Adıvar) - Ne büyük mutluluktur ki dünyamız hala on binlerce çiçekli bir kültür bahçesidir. Her kültürün bir rengi bir kokusu vardır. (Yaşar Kemal)	Farklılıklara saygı, hesapverebilirlik, adalet
Geniş %15,4	Kötülüklerin ilki ve en büyüğü haksızlıkların cezasız kalmasıdır. (Platon)	Kurallara, düzene bağlılık

Okullarda sergilenen özdeyişlerde daha çok dar güç aralığını açıklayan uzmanlık gücünün önemi, bilimin rehberliği, yanlışlara karşı çıkma vb. vurgulara yer verilmiştir. Ancak yöneticilerle eşitliğe dayalı bir ilişki, hesapverebilirlik, gücü putlaştırmama, yöneticilerin adil olması gerektiği, doğruların ve haklının yanında yer alma gibi kavramlara vurgu yapan özdeyişlere daha az yer verilmiştir. Geniş güç aralığında ise otoriterlik, koşulsuz biat, yöneticileri kutsallaştıran özdeyişlere rastlanmamıştır.

Toplumculuk/ Bireysellik Boyutuna İlişkin Bulgular

Tablo 4.

Okullarda Sergilenen Özdeyişlerden Bireysel/Toplumsal Boyuta İlişkin Örnekler

Kültür Boyutu	Okullardan Özdeyişler	Anahtar Sözcükler
Toplumculuk % 61,1	- Çocuklarımız milletimizin geleceğine dikilen fidanlardır. (Atatürk) - Okul genç beyinlere; insanlığa hürmeti, millet ve memleket sevgisini, şerefi, bağımsızlığı öğretir. (Atatürk)	Toplumsal çıkarlar, ülke bütünlüğü
Bireysellik % 38,8	- Fikir sahibi olmaya, mal sahibi olmaktan fazla ihtiyaç duyacağın gün gerçek zenginliğin sırrını bulacaksın. (Peyami Safa) - Küçük hanımlar, küçük beyler... Kendinizin ne kadar önemli, kıymetli olduğunuzu düşünerek çalışınız. (Atatürk)	Kişisel gelişim, birey olma kimliği

Toplumculuk boyutunda daha çok toplumsal çıkarlara, ülke bütünlüğü ve bağımsızlığına vurgu yapılırken, etnik, ideolojik, inançsallık üzerine kurulu bir toplumsallık anlayışından kaçınıldığı görülmektedir. Öte yandan, diplomanın ekonomik ve sembolik değer olması, başarının takım işi olduğu, biz duygusunun önemi, toplumsal getirilerin önemi, sembolleşmiş birilerine ilişkin ritüelleri sürdürme vurgunun az olduğu görülmüştür.

Bireysellik boyutunda daha çok bireysel getirilerin önemi, birey olma kimliği gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. Ancak diplomanın statü aracı olması, başarının bireysel çaba ürünü olması, özerklik, girişimcilik, bireysel hak ve özgürlükler, özel hayatın kutsallığı, dokunulmazlığı vb. kavramlara ilişkin özdeyişlere rastlanmamıştır.

Dişillik/Erillik Boyutuna İlişkin Bulgular

Tablo 5.

Okullarda Sergilenen Özdeyişlerden Dişillik/Erillik Boyutuna İlişkin Örnekler

Kültür Boyutu	Okullardan Özdeyişler	Anahtar Sözcükler
Dişillik % 56,2	• Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol. • Şefkat ve merhamette güneş gibi ol. • Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol. • Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol. • Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol. • Hoşgörülükte deniz gibi ol. • Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol (Mevlana)	İçtenlik, tevazu, sıcak, anlayış, dayanışma, uzlaşma, uyum, sağduyu
Erillik % 43,7	• İnsanı ayakta tutan iskelet ve kas sistemi değil; prensipleri ve inançlarıdır. (Albert Einstein)	Kararlılık

Dişillik boyutunda samimi, sıcak, içten, tevazu sahibi olma, anlayışlı olma, dayanışma, merhamet, çatışmadan kaçınma, uzlaşma, uyum, sağduyu, kararlılık, kucaklayıcı olma, sahiplenme kavramlarının tümünü kapsayan sözlere yer verilmiştir.

Erillik boyutu ele alındığında özellikle başarı, rekabet, yüksek hedefler ve beklentiler üzerinde durulmuş; rasyonel, hırs, kariyer odaklı, koruma, güvenlik, girişimcilik, maddi ödül vb. kavramlara vurgu yapan özdeyişlere çok az yer verilmiştir.

Uzun/Kısa Dönemli Uyum Boyutuna İlişkin Bulgular

Tablo 6.

Okullarda Sergilenen Özdeyişlerden Uzun/Kısa Dönemli Uyum Boyutuna İlişkin Örnekler

Kültür Boyutu	Okullardan Özdeyişler	Anahtar Sözcükler
Uyum Uzun Dönemli % 84	• Öğretmenler yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. (Atatürk) • Devler gibi eser vermek için, karıncalar gibi çalışmak gerek. (Necip Fazıl Kısakürek)	Gelecek vurgusu, azim

Kısa Dönemli
% 16

- Geçmişini bilmeyen, geleceğini de bilemez. (Şeyh Edebali)
- Bugünden sonra divanda dergâhta, mecliste, meydanda Türkçeden başka dil konuşulmaya. (Karamanoğlu Mehmet Bey)

Değerlere ve geçmişe saygı,
bağlılık

Okullarda sergilenen özdeyişlerde en çok vurgunun yapıldığı boyut olan uzun dönemli uyum boyutunda daha çok gelecek vurgusu, evrensel ahlak ilkeleri, değişimin doğallığı ve azim gibi temalara yer verilirken ödüle yönelik olma, tutumluluk, kararlılık, hesap verilebilirlik, sonuç odaklılık vb. kavramlara yönelik sözlerle rastlanmamıştır. Gelecek vurgusu çoğunlukla Atatürk'ün özdeyişleri üzerinden yapılmıştır. Gelecekte bizi nasıl bir dünyanın beklediği, buna hazırlanmamız konulu özdeyişlere yer verilmediği görülmüştür.

Kısa dönemli uyum boyutunda değerlere, geçmişe saygı ve bağlılık temaları ön plana çıkarken toplumun onayını almaya yönelik olma geleneklerin ve değer yargılarının mantıklı, sürdürülebilir ve amaç odaklı olması gerektiğini vurgulayan özdeyişlere yer verilmemiştir.

Belirsizlikten Kaçınma (Zayıf/Kuvvetli) Boyutuna İlişkin Bulgular

Tablo 7.

Okullarda Sergilenen Özdeyişlerden Belirsizlikten Kaçınma (Zayıf/ Kuvvetli) Boyutuna İlişkin Örnekler

Kültür Boyutu	Okullardan Özdeyişler	Anahtar Sözcükler
Belirsizlikten Kaçınma		
Zayıf % 66,6	İnsan alemde hayal ettiği sürece yaşar. (Yahya Kemal Beyatlı)	Değişime açıklık, esneklik
Kuvvetli % 33,4	Hedefi olmayan gemiye hiçbir rüzgâr yardım edemez. (Montaigne)	Gelecek kaygısı, uzun vadeli planlama vb.

Belirsizlikten kaçınma boyutu tüm boyutlar arasında en az vurgu yapılanıdır. Bu boyutta kesin yönerge beklentisi, güvenlik ve gelecek kaygısı, rutine bağlılık, düzen talebi, uzun vadeli iş güvencesi ve planlaması gibi kavramlara vurgu yapılmadığı; sergilenen özdeyişlerde kuruma/ülkeye/devlete yüksek bağlılık kavramlarına vurgu yapıldığı görülmüştür.

Belirsizlikten kaçınmanın zayıf olduğunu açıklayan gelişmeleri fırsata dönüştürme, kurumdan daha çok hedeflere bağlılık, yaşama her an yeniden başlama kavramlarına yönelik sözlerin yer almadığı; sergilenen özdeyişlerde değişime açıklık ve esneklik gibi kavramlar üzerinde durulduğu görülmüştür.

Hazcılık / Kendini Kısıtlama Boyutuna İlişkin Bulgular

Tablo 8.

Okullarda Sergilenen Özdeyişlerden Hazcılık/Kendini Kısıtlama Boyutuna İlişkin Örnekler

Kültür Boyutu	Okullardan Özdeyişler	Anahtar Sözcükler
Hazcılık % 100	Sanatsız kalan bir toplumun hayat damarlarından biri kopmuş demektir(Atatürk)	Eğitimli toplum, yaşam kalitesinin önemi, sanata önem

Hazcılık boyutunda eğitimli toplum, yaşam kalitesinin önemi, sanata önem gibi temalara yer verilirken mutluluk odaklı olma, zevk ve keyif üzerine kurulu bir yaşam, istek ve içgüdülerin daha az kısıtlı olması, özgürlük, boş zamanın önemi gibi kavramlara yönelik özdeyişlere yer verilmemiştir. Diğerlerinin mutluluğu için vazgeçme, azla yetinme, bireysel isteklerin kısıtlanması, kişisel zamanın gerekli olmadığı, isteklerin ertelenebilir olabileceği, katı kurallar, ilkeler, olumlu duyguların azlığı gibi kavramların yer aldığı kendini kısıtlama boyutuna yönelik özdeyişlere rastlanmamıştır.

Özdeyişlerin Yoğunlaştığı Temalara İlişkin Bulgular

Tablo 9.

Okullarda Sergilenen Özdeyişlerden Yoğunlaştığı Temalar

Temalar	Örnek Özdeyişler
Eğitim (%22)	- Okul genç beyinlere; insanlığa hürmeti, millet ve memleket sevgisini, şerefi, bağımsızlığı öğretir. (Atatürk) - Ekmekten sonra eğitim bir milletin en büyük ihtiyacıdır. (Paul Richer) - Okulun vereceği ilim ve fen sayesinde ki; Türk milleti, Türk sanatı, Türk ekonomisi, - Türk şiir ve edebiyatı bütün güzellikleriyle gelişir. (Atatürk) - Vatan müdafaasının en emin ve ucuz yolu eğitimidir. (Bucher)
Öğretmenler (%16,9)	- Milletleri kurtaran yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmenden, eğiticiden yoksun bir millet henüz millet adını almak kabiliyetini kazanmamıştır. (Atatürk) - Öğretmenler yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. (Atatürk) - Öğretmenler kandile benzer, kendini tüketerek başkalarına ışık verir. (Rufini)
Okuma alışkanlığı (%15,2)	- Okuyanlar iki misli daha iyi görür. (Maender) - Okumak insana olgunluk, konuşmada canlılık, yazmada açıklık verir. (Bacon)
Çalışkan olmak (%13,5)	- Tek bir şeye ihtiyacımız vardır, o da çalışkan olmak. (Atatürk) - Devler gibi eser vermek için karıncalar gibi çalışmak gerekir. (Necip Fazıl Kısakürek)

Bilim (%8,4)	• İlim öğrenmek erkek-kadın tüm Müslümanlara farzdır. (Hz. Muhammed) • İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır. (Hacı Bektaş-ı Veli)
Vatan sevgisi (%6,7)	• Vatan sevgisi, ruhları kurtaran en kuvvetli rüzgârdır. (Atatürk) • Mevzubahis vatansa gerisi teferruatıdır. (Atatürk)
Erdemli olma, iyi insan olma (%3,3)	• Gönlnü ve dilini doğru tut. Yusuf Has Hacıp • Söylediklerimizden çok söylemediklerimize pişman oluruz. Dile getirilmemiş düşünce; gidilmemiş yoldur. Immanuel Kant
Diğer (%13,5)	• Kötülüklerin ilki ve en büyüğü haksızlıkların cezasız kalmasıdır. (Platon) • vb.

İzmir ilinin farklı tür ve sosyo-ekonomik düzeylerindeki okullardan toplanan özdeyişler incelendiğinde Tablo 9'da görüldüğü üzere vurgunun "*eğitim, öğretmenler, okuma alışkanlığı, çalışkan olmak, bilim, vatan sevgisi, erdemli/iyi insan olma*" temalarına yönelik olduğu ve daha çok Atatürk'e ait özdeyişlere yer verildiği görülmektedir. Özdeyişlerin bazılarının (%13,5) tematik bir yoğunluk göstermediği ve seçimlerin sistematik yapılmadığı bulgular arasındadır. Ayrıca liselerde daha çok *bilim* içerikli sözler yer alırken ilköğretim düzeyinde *okuma alışkanlığı* ve *çalışkan olmakla* ilgili sözlerin yer aldığı görülmüştür. Temaların dağılımında devlet okullarında *eğitim* ve *öğretmenlere* ilişkin temaların, özel okullarda ise *eğitim* temasının öne çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma bulgularına göre özdeyişlerin Hofstede'nin sınıflamasına göre en çok uzun dönemli uyum, en az belirsizlikten kaçınma boyutunda yer aldığı görülmüş ve kendini kısıtlayıcılık boyutuna yönelik sözlere rastlanmamıştır.

Boyutlar incelendiğinde en çok özdeyişin yer aldığı uzun dönemli uyum boyutu öne çıkmaktadır. Tüm boyutlar içerisinde özdeyişlerde, en çok uzun dönemli uyum boyutuna vurgu yapılmıştır. Bu boyuttaki sözlerle evrensel ahlak ilkeleri ve değişimin doğallığı kavramları üzerinden daha çok gelecek vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Okulun istendik yönde tutum ve beceri kazandırma amacı düşünüldüğünde, değerlerin okul kültürü aracılığıyla aktarılabilmesi düşünülmektedir. Bu noktada geleceği yapılandırmak için neler yapılabileceğini içeren sözlere bugünden yer verilmesinin önemli olduğu söylenebilir. Yasal metinlerde (MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, Madde 88) mevzuat gereği Atatürk'ün sözlerine daha çok yer verilmiş ancak sözlerin çeşitliliği ve kapsamı açısından sınırlı kalınmıştır. Benzer biçimde diğer boyutlarda da sistematik bir işleyişin olmadığı, daha çok rastlantısal seçimlerin olduğu anlaşılmaktadır.

Özdeyişlerin dağılımı incelendiğinde dikkat çeken diğer boyut güç boyutudur. Hofstede (1980) tarafından Türkiye'nin de içinde bulunduğu doğu toplumlarında geniş güç aralığının hâkim olduğu ortaya konmuş ve çeşitli araştırmalarla da (Basım, 2000, Erdem, 1996; Sargut, 2001) Türk toplumunun geniş güç aralığında yer aldığı desteklenmiştir. Ancak araştırma kapsamında okullarda sergilenen özdeyişlerin daha çok uzmanlık gücü, bilimin önemi gibi kavramlarla, dar güç boyutu üzerinde yoğunlaştığı ve geniş güç aralığına ilişkin kurallara uymaya yapılan vurgunun dışında sınırlı sayıda söze yer verildiği görülmektedir. Tonbul ve Güngör (2017) ise özdeyişlerdeki dar güç boyutuna ilişkin vurgunun aksine, okul koridorlarındaki görsellere yönelik yaptıkları çalışmada tarihsel ve gelecekteki otorite figürleri olarak bilim insanlarının, sanatçıların, iyilik timsali örneklerin okullardaki görsellerde çok az yer bulduğu; daha çok padişahlara ve siyasetçilere yer verildiği sonucuna ulaşmışlardır. Aynı araştırmanın sonuçlarına göre de okul kültürünü yansıtan artifaktların seçiminde belirli bir sistematik olmadığı, okul koridorlarının rastlantısal seçimlere göre düzenlendiği saptanmıştır. Okullardaki tüm artifaktların, eğitimin amaçlarıyla olduğu kadar, her bir ögenin (tablolar, büstler, atasözleri, özdeyişler vb) birbiri ile de uyumlu olması, hedeflerin gerçekleşme düzeyini olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Araştırma bulguları arasında ortaya çıkan bu türden uyumsuzluklar, eğitim sistemi ile ilgili iş ve işlemlerde henüz bütünsel bir bakış açısının oluşturulamadığı şeklinde yorumlanabilir. Sistemin alt sistemlerle uyumsuzluğunun, sorunların temel nedenini oluşturduğu ileri sürülen Kaos Kuramı dikkate alındığında, söz konusu uyumsuzluğun zaman içerisinde kelebek etkisi örneğinde olduğu gibi, daha büyük sorunlara yol açabileceği söylenebilir.

Diğer boyutlar ele alındığında dişillik ve erillik boyutunda dişil değerlere daha çok vurgu yapıldığı ve özellikle Mevlana'nın öğütleri üzerinden içtenlik, tevazu sahibi olma, uzlaşma, uyum, dayanışma gibi kavramlar üzerinde durulduğu görülmektedir. Erillik boyutu ise daha çok kararlılık kavramı üzerinden vurgulanmaktadır. Bu noktada öğrencilerin eğitim sistemi içerisinde birçok sınav ve aşamadan geçtikleri düşünüldüğünde girişimcilik, azim gibi kavramların da vurgulanması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca başarı kavramının hırs ve rekabet kavramları üzerinden değil, Maslow'un Gereksinimler Hiyerarşisi Kuramı'nda, kendini gerçekleştirme kategorisiyle ilişkilendirilerek verilmesi, öğrenciler için daha güdüleyici bir rol oynayabilir.

Bireysellik ve toplumsallık boyutunda ise sergilenen özdeyişlerin daha çok toplumsallık boyutunda yer aldığı görülmektedir. Bu boyutta da ülke bütünlüğü ve bağımsızlığı üzerinde durulurken başarının takım çalışmasına dayandığı, iş birliğinin önemi, diplomanın ekonomik bir değer olması gibi kavramlara vurgu yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bireysellik boyutunda da başarının bireysel çaba ürünü olması, bireysel hak ve özgürlükler gibi kavramlara yer verilmediği görülmektedir. Her ne kadar ülkemizin de içinde olduğu doğu toplumları daha çok toplumsallık boyutunda yer alsa da, bencillik ve bireysellik kavramları birbirine karıştırılmadan yukarıda sözü edilen kavramlara yönelik sözlerin de, okul koridorlarında sergilenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bilgi toplumunu oluşturacak bireylerin bireysel hak ve özgürlükler başta olmak üzere özerklik, girişimcilik, diplomanın değeri, başarılı olmada ve özgün

üretimler yapmada bireysel çabanın önemi gibi bireysellik boyutuna yönelik kavramlarla, okulun tüm yaşam alanlarında karşılaşmaları durumunda, bireysellik ve toplumsallık dengesinin daha iyi yakalanacağı varsayılmaktadır.

Belirsizlikten kaçınmanın kuvvetli ya da zayıf olmasına yönelik sınırlı sayıda özdeyiş yer verildiği ve en az vurgunun bu boyuta yapıldığı görülmektedir. Bu boyuta yönelik vurgunun az olmasının belirsizlikten kaçınmanın zayıf olmasına yönelik esnek ilke ve kurallar, değişimi fırsat olarak görme, mesleki kariyer yapmaya olan inanç, zorlayıcı işlerin tatmin edici olması gibi kavramların günümüz toplumunda daha az yer bulmasından kaynaklandığı söylenebilir (Akdeniz ve Seymen, 2012; Akın, 2010; Hofstede Insights, 2018; Öğüt ve Kocabacak, 2008). Aynı şekilde belirsizlikten kaçınmanın kuvvetli olduğu toplumları açıklayan risk alma, yeniliklere açıklık, krizleri fırsat olarak görme gibi göstergelerin de okullardaki özdeyişlere de yeterince rastlanılmadığı gibi, Türkiye'nin içinde yer aldığı doğu toplumlarının göstergesi olan iş güvencesi, istikrar, öngörülebilir uzun vadeli gelecek gibi kavramlara da özdeyişlerde sınırlı sayıda okulda yer verildiği görülmüştür. Toplumsal bir değişim dönüşüm süreci yaşarken belirsizliklerin bir yandan kaygılandırıcı, bir yandan da gerekli olması nedeniyle bu boyutun proaktif özdeyişler üzerinden daha çok vurgulanması gerektiği düşünülmektedir. Bundan dolayı 21. yüzyıl becerilerinden olan yenilikçi, yaratıcı, üretken ve girişimci olma, çağın gereklerine uyum sağlama, hedeflere bağlı kalma ve yeniden başlayabilme gücüne sahip olma gibi kavramların, seviyelerine uygun sözlerle öğrencilerin hayatlarında yer alması gerekmektedir. Bireylerin uzun vadeli hedefler koymaları, bu yönde çalışmalarını gerektiği ancak yaşanan olumsuzluklara hazırlıklı olarak ve değişimin doğallığını kabul ederek, yeni duruma uyum sağlama becerisinin geliştirilmesine yönelik özdeyişler yer verilerek, gelişim çağındaki öğrencilerin yaşama tutunma becerilerinin geliştirilmesine katkı sunabilir.

Hazcılık ve kendini kısıtlama boyutuna yönelik özdeyişler incelendiğinde sanatın ve yaşam kalitesinin önemi öne çıkarken, mutluluk odaklı olma, özgürlük, boş zamanın önemi gibi kavramların üzerinde durulmadığı görülmüştür. Öte yandan kendini kısıtlama boyutunda yer alan, diğerlerinin mutluluğu için vazgeçme, azla yetinme, bireysel isteklerin kısıtlanması, isteklerin ertelenebilir olması gibi kavramlara yönelik özdeyişlere de yeterince yer verilmemiştir. Oysa bu boyuta ilişkin bir farkındalık, gereksinimlerin ve beklentilerin sınırsızlığı ile mutluluğu tüketmede değil, üretmede ve paylaşmada aramanın önemi konusunda değerler eğitime katkı sunabilir Okullardaki diğer artefaktlar (tablolar, heykeller, başarı öyküleri vb.) da, özdeyişler gibi bu boyutla ilişkili değerlerin geliştirilmesi için farklı fırsatlar sunabilir.

Özdeyişler tematik olarak incelendiğinde ise okul koridorlarında daha çok "eğitim, öğretmenler, okuma alışkanlığı, çalışkan olmak, bilim, vatan sevgisi, erdemli/iyi insan olma" temalarına yönelik özdeyişlerin yer aldığı belirlenmiştir. Bu bulgu, özdeyişlerin sınırlı bir kapsamda kullanıldığı ve özdeyişlerin seçiminde herhangi bir sistematüğün olmadığı biçiminde değerlendirilebilir. Temaların dağılımına bakıldığında ilk ve ortaokullarda okuma alışkanlığı ve çalışkan olmakla ilgili sözlerin öne çıktığı görülmüştür. Okuma alışkanlığı ve planlı çalışma becerilerinin küçük yaşlarda edinilmesi gereken beceriler olması nedeniyle, bu seviyelerdeki okullarda öne çıktığı

düşünülmektedir. Liselerde ise daha çok *bilimsel* içerikli sözlerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu yaş grubundaki öğrencilerin meslek hedeflerini ve alanlarını belirleme sürecinde olmaları nedeniyle, bilimsel ve nesnel bir bakış açısı geliştirmeleri hedeflenmiş olabilir. Tema dağılımında bir diğer farklılık ise özel okullar ve devlet okulları arasında yer almaktadır. Devlet okullarında *eğitim* ve *öğretmenlere* ilişkin temaların, özel okullarda ise *eğitim* temasının öne çıktığı görülmüştür. Bu sonuçlar, devlet okullarında eğitimin temel bileşeni olarak öğretmenlerin daha çok öne çıktığı, özel okullarda ise öğretmenlerin arka planda kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu durumun özel okulların sermaye ilişkisine dayalı politikaları ve öğretmenlerin sözleşmeli çalıştırılarak, kurumun geçici üyeleri olarak görülmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Okul ortamının, öğretim programlarının sınırları dışında öğrencilerin kişilik gelişimlerine katkıda bulunma, evrensel ve yerel değerleri kazandırma gibi noktalarda önemli bir rolü vardır. Örtük program olarak bilinen sınıf ve okul ortamında yaşatılan hisler, algılar, düşünceler, giyim, davranış kalıpları, konuşmalar ve sergilenen materyallerin bazı noktalarda öğretim programlarından daha etkili (Posner, 1995) olduğu bilinmektedir. Son yıllarda okullarda örtük program yoluyla değerler eğitimi projeleri yürütülerek okul koridorlarında çalışkanlık, sevgi, saygı gibi çeşitli değerlere yönelik sözlerle yer verildiği bilinmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı da çeşitli değerlerin 2017 yılında yenilenen programlarda, zorunlu bir içerik olarak yer almasını istemiştir. Kazandırılması arzu edilen değerlerin, evrensel nitelik taşıyan özdeyişler gibi artefaktlarla etkili bir biçimde verilebileceği ve okul kültürünün oluşturulmasında özdeyişlerin önem taşıdığı düşünülmektedir. Özdeyişler evrensel ve yerel değerleri içermeleri; tüm insanlığa mâl olmuş filozof, bilim insanı, önder, sanatçı, edebiyatçı kimliklerin sözleri olmaları açısından önem taşımakta ve öğrencilerin bu sözlerle daha çok karşılaşması gerektiği çeşitli araştırmalarla (Güfta ve Kan, 2011; Güven, 2013; Melanlıoğlu, 2008; Uludoğan, 2008) ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda araştırma sonuçlarından biri olan okullarda sergilenen özdeyişlerin vurguladıkları kavramların rastgele seçilmesi ve bu sözlerin temel eğitimde kazandırılması amaçlanan değerleri tutarlı bir şekilde kapsamamasının, okul kültürünün oluşturulma aşamasındaki bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için dünya çapında yapılmış ve alanyazında kabul görmüş araştırmalardan yararlanmak, dünyadaki değişimi takip etme ve dünya vatandaşı olabilmek için kültürel ipuçları kazanmayı sağlayabilir.

Kültürle ilgili çalışmalar arasında önemli bir yere sahip Hofstede'nin doğu ve batı toplumlarını kapsayan, değişen kültür yapısına göre yenilenen araştırmalar sonucu oluşturduğu kültür boyutları dikkate alınarak okullardaki tüm zümrelerin, yazı ve resim inceleme komisyonlarının, okullarda sergilemek üzere alanlarıyla ilgili özdeyiş, atasözü gibi sözleri belirlerken Hofstede'nin kültür boyutlarını dikkate almaları için öğretmenlere ve okul yöneticilerine meslek öncesinde ve meslek içerisinde eğitimler verilmesi önerilebilir. Okullardaki kulüp ve topluluklar (çevre, müzik, spor, edebiyat, tiyatro, felsefe vb.), alanlarıyla ilgili özdeyişleri bulma ve sergileme etkinliğine dahil edilebilir; okul yönetimi bu konuda farkındalık yaratmak için her branş özelinde yarışma düzenleyebilir; okulda sergilenecek özdeyişleri belirlemeye öğrenciler de

katılabilir; özdeyişlerin öğrenciler üzerindeki etkisine yönelik okul yönetimleri araştırma yapabilir.

Hofstede'nin kültür boyutları açısından düşünüldüğünde daha az vurgu yapılan boyutlara yönelik özdeyişlerin de okul duvarlarında yerini alması gerektiği söylenebilir. Ancak özdeyişlerin sergilenecek okul seviyesine uygunluğunun gözetilmesi ve bu sözlerde sevgi, barış, yardımseverlik, iş birliği gibi ortak bir dünya insanının sahip olması beklenen değerlerin göz önünde tutulması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda tüm boyutlara yönelik özdeyişlerin yer aldığı bir öneri paketi geliştirilmiştir. Ayrıca Hofstede kültür sınıflaması bağlamında geliştirilen özdeyişler pilot okullarda sergilenebilir ve öğrenciler üzerindeki etkisi araştırılabilir. Araştırma atasözleri de eklenerek genişletilebilir. Benzer araştırmalar farklı illerde de karşılaştırma çalışmalarıyla yapılabilir. Okullarda yöneticilerin ve öğretmenlerin konuya ilişkin görüş ve önerileri de başka bir araştırmanın konusu olabilir. Yine Hofstede dışındaki kültür sınıflamaları ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Tablo 9'da Hofstede'nin kültür sınıflaması bağlamında okullarda kullanılabilecek özdeyiş önerilerine yer verilmiştir.

Tablo 10.

Okullarda Kullanılabilecek Özdeyiş Önerileri

Güç	Dar	- Bilgi toplumunda yakıt da güç de bilgidir. (John Kenneth) - İlim ilim demektir, ilim kendin bilmektir. Sen kendini bilmezsen bu nice okumaktır. (Yunus Emre) - Kılıcın yapamadığını adalet yapar. (Kanuni Sultan Süleyman) - Özgürlük tarihin kaybolmayan tek değeridir. (Albert Camus)
	Toplumsal	- Kendiniz için değil, bağlı olduğunuz ulus için elbirliği ile çalışınız. Çalışmaların en yükseği budur. (Atatürk) - Aile, her türlü iyilik ve kötülüklerin öğretildiği bir okuldur. (Wilhelm Stekel)
	Bireysel	- Özgürlüğünden vazgeçen kimse, insanlıktan, hak ve görevlerinden vazgeçmiş demektir. (Jean J. Rousseau) - Gereğine inandığınız bir şeyi hemen yapınız. Başkaları ne derlerse desinler, aldırış etmeyiniz. Kazanırsınız. (Atatürk) - Hiç kimse, başarı merdivenine elleri cebinde tırmanmamıştır. (J. Keth Moorhead) - İnsan hür olmadan, huzurlu ve mesut olamaz. (Dante)
	Dışıl	- İnsanlar birbirleriyle daima anlaşabilirler, yeter ki silahın, kardeş kanının bir davayı ortadan kaldırma çaresi olmadığını anlasınlar. (Ahmet Hamdi Tanpınar) - Bir anlaşmazlık tartışma ile değil, tatlılık, diplomasi, uysallık ve başkalarının görüşlerine saygı göstermekle son bulmalıdır. Kını kinle değil, sevgi ile son buldurun. (Buda) - İyi bir savaş, kötü bir barış hiç olmamıştır. (Benjamin Franklin)
	Eril	- Başlamak başarmaktır. (Ahmet Hamdi Tanpınar) - Başaramazsanız bir daha yapın. Yine başaramazsanız bir daha... - Bir daha ... Bir daha... Unutmayın her zaman bir seçenek daha vardır. Başarıya ulaşamayanların yüzde doksani yenilgiye uğramamıştır, sadece pes etmişlerdir. (Paul J. Meyer)
	Uzun	- Dünyada görmek istediğin değişimin kendisi sen ol. (Gandhi) - Bugünü kullanım şekliniz, yarının sizi nasıl kullanacağını gösterir. (Earl Wilson) - Her zaman ara, bir gün altın ararken bakır bulursun, yarın bakır ararken altın bulursun. (Cenap Şahabettin)

Belirsizliğe Kaçınma	Kısa	- Fırtınaya karşı yaprak değil, kökünü toprağın derinliklerine salmış olan çınar dayanır. (Ahmet Hamdi Tanpınar) - Ataların sözlerinde hiç eskimeyen esaslar vardır. (William Shakespeare)
	Zayıf	- Kıyıyı gözden kaybetmeye cesaret etmedikçe, insan yeni okyanus keşfedemez. (Andre Gide) - Hayatta hiç bir şeyden korkmayın, sadece her şeyi anlamaya çalışın. (Marie Curie)
	Kuvvetli	- İyi düzenlenmiş zaman, iyi düzenlenmiş bir zihnin en kesin işaretidir. (Isaac Pitman) - Eğer uzun vadeli planları olmayanlar zorlukları kapılarında bulurlar. (Konfüçyus)
	Hazalık	- İnsan topluluklarının gelişmesi, her şeyden önce dil ve edebiyatlarının ilerlemesinde bağlıdır. (Namık Kemal) - Bir insanın nasıl öldüğü değil nasıl yaşadığı önemlidir. (Samuel Johnson)
Kendini Kısıtlama		- Mutluluğun sırrı; daha çok olanı aramakta değil, daha az olanın tadını çıkarmakta saklıdır. (Sokrates) - Şöhret ve başarı, uyumakla değil, incelemekle ve çalışmakla elde edilir. (Şevket Rado) - Dünyada insana yardım eden şey rastlantı değil, azim ve sebatır. (Samuel Smiles)

Kaynaklar

- Adler, N. J. (1983). A typology of management studies involving culture. *Journal of International Business Studies*, 14(2), 29-47.
- Akdeniz, D. ve Seymen, Aytemiz O. (2012). Otel işletmelerindeki örgüt kültürü ile ulusal kültür arasındaki farkların belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 197-217.
- Akın, A. (2010). Kültür penceresinden Türk iş sisteminin temelleri ve atasözleri bağlamında bir model önerisi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 1-30.
- Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Akyüz, Y. (2016). Eğitimin kültür ve uygarlıkları geliştirme ve yeni nesillere aktarması, *Türk Eğitim Dergisi*, 7(1), 1-18.
- Altinkurt, Y. ve Türktaş A. B. (2018). *Yönetim ve eğitim yönetimi kuramları/simgesel etkileşim kuramı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bollman, L. G. & Deal, T. E. (2008). *Organizasyonları yeniden yapılandırmak*. (Çev. Aypay A. & Tanrıoğlu A.) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Deal, D., & Kennedy, A. K. (1982). *Corporate culture. The rites and rituals of organizational life*. Reading, Addison-Wesley.
- Deal, T. E. (1985). The symbolism of effective schools. *The Elementary School Journal*, 85(5), 601-620.
- Deal, T.E. & Peterson, K.D. (1990). *The principal's role in shaping school culture* (ED325914). ERIC.<http://eric.ed.gov/?id=ED325914>
- Erdem, F. (1996). *İşletme kültürü*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Ergin, M. (2007). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basın/Yayın/Dağıtım.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education 8th*, Mc Graw Hill Education
- Glesne, C. & Peshkin, A. (1992), *Becoming qualitative researchers an introduction*. Longman Group Ltd.
- Güfta, H. ve Kan, M. O. (2011). İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitaplarının dil ile ilgili kültür öğeleri açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 239-256.
- Güven, A. Z. (2013). Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Türk dili ile ilgili kültürel öğelerin tespiti ve incelenmesi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, <http://dergipark.gov.tr/susbid/issue/17335/181019> adresinden 19.07.2018 tarihinde alınmıştır.
- Hancock, B., Ockleford, E. & Windridge, K. (2009). *An introduction to qualitative research*. http://www.rds-yh.nihr.ac.uk/wpcontent/uploads/2013/05/5_Introduction-to-qualitative-research-2009.pdf adresinden 19.07.2018 tarihinde alınmıştır.
- Hofstede Insights (2018). What about Turkey, www.hofstede-insights.com/country/turkey/ adresinden 22.07.2018 tarihinde alınmıştır.
- Hofstede, G. (1980). Motivation, leadership and organization: Do American theories apply abroad? *Organizational Dynamics*, Summer, 42-63, Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/sdfe/pdf/download/eid/1-s2.0-0090261680900133/first-page-pdf>.
- Hofstede, G. (1991). *Cultures and organizations: Software of the mind*. The McGraw-Hill Book Company.
- Hofstede, G. (1993). Cultural constraints in management theories. *Academy of Management Executives*, 8(1), 81-94.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. CA: Sage Publications.
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 1-26. <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.19942&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Okul%20%C3%96ncesi>
- Kaplan, M. (2005). *Kültür ve dil*, Dergâh Yayınları.

- Melanlioğlu, D. (2008). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretim programları, *Eğitim ve Bilim*, 33(150), 1-10.
- Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. (2014, 26 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı:29072). Erişim adresi:
- Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. (2017 16 Eylül). Resmi Gazete (Sayı: 30182). Erişim adresi: https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/20161748_MYLLY_EYYTYM_BAKANLIYI_OR_TAYYRETYM_KURUMLARI_YYNETMELYYY.pdf
- Öğüt, A. ve Kocabacak, A. (2008). Küreselleşme sürecinde Türk iş kültüründe yaşanan dönüşümün boyutlar., *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, 145-169.
- Oktürk, Ş. (2006). *Konuşma sanatı ve özdeyişler antolojisi*. Kastaş Yayınevi.
- Okur, A. (2013). Millî kültür ve folklorun Türkçe ders kitapları aracılığıyla aktarımı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 877-904.
- Okuyan, H. Y. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında bir kültür aktarımı aracı olarak kalıp sözlerin kullanımı üzerine bir inceleme. *TSA*, 16(2), 31-46.
- Özbay, M. (2008). *Türkçe özel öğretim yöntemleri*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Özbay, M., Karakuş Tayşi, E. (2011). Dede Korkut hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Posner, J. G. (1995). *Analyzing the curriculum*. Mc Grac-Hill Inc.
- Sargut, A. S. (2001). *Kültürlerarası farklılaşma ve yönetim*. İmge.
- Schein, E. (1992). *Organizational culture and leadership*. Jossey-Bass.
- Schein, E. (1993). Legitimizing clinical research in the study of organization culture. *Journal of Counseling & Development*. 71(6), 703-708.
- Schwartz, S. H. (1994). Cultural dimensions of values: Towards an understanding of national differences. In U. Kim, H. C. Trandis, C. Kağıtçıbaşı, S. C. Choiand & G. Yoon. (Eds.), *Individualism and collectivism: Theoretical and methodological issues* (pp. 85-119), Sage.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Anı Yayıncılık.
- Shenton, A. (2004). Strategies for ensuring Trust worthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22, 63-75.
- TDK (2005). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.
- Tonbul, Y. ve Akçay Güngör, A. (2017). İlköğretim okullarındaki kalıcı görsellerin temalarına, önemini ve etkisine ilişkin bir çözümleme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(2), 1-18.
- Tonbul, Y. ve Angay, A. (2017, April 14-15). *Examination of permanent visuals in school in the context of Hofstede's cultural dimensions (Germany and Turkey sample)*, [Conference presentation]. International academic conference on teaching, learning and e-learning, Budapest, Hungary.
- Trompenaars, F. (1993). *Riding the waves of culture*. Nicholas Brealey.
- Udo, E.P. (2002). *Symbols artifacts, rituals and ceremonies: Archetypes of community in a selected private highschool* (Publication No. AAI3059387) [Doctoral dissertation, Wisconsin University]. Proquest Digital Dissertations.
- Uludoğan, O. (2008). *6. ve 7. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki düzyazı metinlerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Veznedaroğlu, L. (2007). *Okulda ve sınıfta örtük program: Bir özel ilköğretim okulu örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Yıldırım. A., ve Şimşek H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yazarlar*İletişim*

Yılmaz TONBUL Ege Üniveristesi Eğitim Fakültesinde Doçen olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında eğitim yönetimi, yükseköğretim, okul temelli mesleki gelişim, okul kültürü ve sınıf yönetimi yer almaktadır.

Doç. Dr., Yılmaz TONBUL, Ege Üniveristesi Eğitim Fakültesi, İzmir, Türkiye

E-mail: yilmaztonbul@gmail.com

Özden ÖLMEZ CEYLAN İzmir’de Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı bir orta okulda Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları arasında eğitim yönetimi, yükseköğretim, sınıf yönetimi ve sürdürülebilir liderlik yer almaktadır.

Dr., Özden ÖLMEZ CEYLAN, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye

E-mail: olmezozen@gmail.com